

BİR İBÂDÎ ÇOCUK İLMİHALİ “TELKÎNÜ’S-SİBYÂN”

Orhan ATEŞ*

Özet

Bir mezhebin fikirlerinin doğru anlaşılmasında kendi kaynakları oldukça önemlidir. İbâdîler’in itikadi görüşleri hakkında az sayıda çalışma yapılmış olmakla beraber İbâdî ilmihali hakkında ülkemizde herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu açıdan makaleye konu olan *Telkinü’s-Sibyân* isimli ilmihali önemsemekteyiz. *Telkinü’s-Sibyân* İbâdîler arasında tanınan bir kaynaktır ve Umman’da yaz tatillerinde İbâdî çocuklar bu kitabı okumaktadır. İlk kısmı İbâdî itikadı diğer bölümler ise ibadetlere ayrılmıştır. Bu sayede İbâdî itikadını ve namaz konusundaki farklı uygulamalarını kendi kaynaklarından öğrenmiş olacağız.

Anahtar kelimeler: *Telkinü’s-Sibyân*, İbâdî, Namaz, İbâdî İtikadı

Abstract

An Ibadite Catechism “Talkin al-Sibyân”

To understand the ideas of a sect correctly, its own sources are very important. In our country, there is no work about the Ibadite catechism (*ilm al-hal*) as well as there is a few studies on their theological opinions. In this regard we give importance to the catechism named *Talkin al-Sibyan* which is the main concern of the article. This book is well-known among Ibadis and taught to the Ibadite children in Uman in the summertime. The first part of it is related to the Ibadite faith, and the other ones are about the religious practices (*ibadat*). By this book, we can learn the Ibadite faith and practical differences in *Salat* from their own sources.

Key Words: *Talkin al-Sibyan*, Ibadite, Salat, Ibadite Faith

GİRİŞ

İbâdîler kendilerini İslam tarihinde teşekkül eden ilk fırkalardan birisi olarak görürler.¹ Hatta bir fırka olmaktan ziyade özdeşleşmeçi

* Dr. orhanates1624@hotmail.com.

¹ Nâmî, Amr Khalifa, *Studies in Ibadhism, (Al-İbadhiyah)*, Cambridge, 1971, 19. (Basilmiş doktora tezi olan bu çalışma muhtemelen internet üzerinden indirilerek kitap haline getirilmiş. Baskı yeri ve tarihi belli olmayan kitap içerisinde Amir b. Ali eş-Şemmâhî (792/1392) tarafından yazılan *Diyânât* isimli kitabın İngilizce tercümesi de bulunmaktadır.); Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye Beyne Fırak’l-İslâmiyye*, es- Sîb, 2003, s. 8.

bir anlayış içerisinde fırkalarını Hz. Peygamber'in anlattığı İslam'ın kendisi olarak değerlendirirler.² İslam tarihinde teşekkül eden fırkalardan ilki olma iddiası fikirlerle hadiselerin irtibatı açısından bakıldığında doğru olmakla birlikte İbadiler fırkaları hakkında ilim âlemini bilgilendirme hususunda edilgen kalarak bu tarihi derinliği ne yazık ki iyi değerlendirememişlerdir.³ Sonuçta birisi İbâdiler tarafından⁴ öteki İbâdî olmayanlar⁵ tarafından anlatılan iki farklı İbâdilik anlatımı ortaya çıkmıştır.⁶ Tarafların birbirini yeterince dikkate almaması sonucu yapılan öznel kurgular⁷ çok farklı istikamette gelişmiştir. Bu farklılıkları İbâdiyye'nin tanımı, İbâdiyye'nin teşekkülü, İbâdî fikirler ve fırkalar konusunda görmek mümkündür. Mesela İbâdî olmayan kaynaklara göre İbâdilik Havâric'in ılımlı bir koldur. Oysa İbâdiler farklı bir Haricilik tanımına sahiptirler ve onları tekfir ederek adeta bir vebalı gibi Havâric'ten uzak dururlar.⁸ İbâdiyye Havâric'in mutedil bir kolu olarak değerlendirilse de son tahlilde fırkalarla ilgili yapılan tasniflerde Ehl-i Sünnet'in dışında ele alınmak-

² Şemmâhi, *es-Siyer*, I, Maskat 1957, s. 51; Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye fi'l-Cezair*, , trz, s. 14.

³ Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye Mezhebün İslâmiyyun Mu'tedil*, es-Sib, 2003, s. 18-19.

⁴ el-Cerbi, Saïd et-Teârîti, "Fî Ma'rifeti'l-Havâric" ,s. 94-96 (Makale, Ebü Amr Osman b. Halife es-Süfi' ye ait *Risâle fi'r-Reddi alâ Fırakı'l-Nükkâr*, es-Sib 2006 adlı eserin dördüncü eki olarak yayımlanmıştır.)

⁵ Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim *el-Mîlel ve'n-Nihal*, Beyrut, 1975., I, s. 151; Neseî, Ebû'l-Muîn Meymûn b. Muhammed, *Tabsiratü'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, Beyrut 1988, s. 52-54; Zırıklî, Hayrettin, *el- A'lâm*, IV, Beyrut, 1976, s. 184-185; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Meârif*, (Nşr: M.İ. Abdullah es-Savî), Kahire, 1970, s. 622; Bağdâdî, Abdulkâhîr b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark Beyne'l-Firak*, Beyrut 1990, s. 82; er-Razî, *ez-Zinetü fi Kelimâti'l-İslâmiyye*, (thk., Abdullah es-Semerrâî),1972, s. 54; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali (456/1063), *Ensâbu'l- Arab*, Kahire, 1972, s. 207; İbn Abdi Rabbîhi, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed, (328/939), *el-İkdu'l-Ferîd* (Nşr., A. Emin A. Zeyn İ el- Ebyârî), III, Kahire, 1948- 1956, s. 246-247.

⁶ Bkz, İbn Hazm (456/1063)'ın tutumundan yakınan müellife göre İbn Hazm diğer mevzularda işlettiği parlak zekâsını İbâdiyye söz konusu olunca kullanmamıştır ve eserini İbâdiyye ile alakası olmayan yanlış bilgilerle doldurmuştur. Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye Beyne'l- Fırakı'l-İslâmiyye*, es-Sib, 2003, s. 52-58. krş, İbn Hazm, *el-Fasl fi'l- Mîlel ve'l-Ahvâi ve'n-Nihal*, Beyrut 1986, IV, 156.

⁷ Watt, Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (Çev. Ethem Ruhi Fırlalı), Çevirenin Önsözü, s. VI, Ankara, 1981.

⁸ Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye fi Mevkibi't-Tarih*, Mektebetü'l-İstikame 1989, s. 33-35.

tan kurtulamamıştır.⁹ İbâdî yazar Muammer'e göre biri, gerçekte var olan bir İbâdiyye diğeri de Eş'arî'nin (324/935) uydurduğu İbâdiyye olmak üzere iki İbâdiyye vardır. Gerçekte var olan İbâdilik, Eş'arî'nin kitabında yoktur. Eş'arî'nin kitabında uydurduğu İbâdiyye de gerçekte yoktur. Ona göre, Eş'arî kendi asrında İbâdiler tarafından yazılmış tarih, teracim, siyer, tefsir, hadis ve hukuk gibi değişik alanlardaki kaynakları dikkate almamış ve kitabında İbâdiler'le ilgili bu kaynaklarda yer alan bilgilere yer vermemiştir. Anlattığı kıssalarla ilgili olarak onların İbâdiyye ile alakasını ortaya koyacak hiçbir kaynak zikretme zahmetinde bulunmamıştır. Ayrıca İbâdî fırkaların teşekkülü sürecinde rol oynayan isimlerden soyut olarak bahsetmenin dışında, tarihî bir şahsiyet olarak, ilgili şahısların İbâdiyye ile alakalarını ispat etme yoluna gitmediğini de ekler.¹⁰ Geline bu noktada İbâdî kaynakları dikkate almak bir zaruret olmuştur.¹¹

İbâdilikle ilgili olarak usulde yapılan temel yanlışları iki başlık altında toplanabilir: *Birincisi*, kaynak meselesidir. Zira İbâdilik hakkındaki bilgilerimiz çoğunlukla İbâdî olmayan müellifler tarafından kaleme alınan eserlere dayanmaktadır. Mezhepler tarihinin gerek kadim gerekse çağdaş kaynakları üzerinde yapılacak kısa bir araştırma bu gerçekliği ortaya koymaya yetecektir. Bilindiği gibi, fırkalar hakkında doğru bilgilere ulaşmanın en sağlam ve en etkili yolu, fırkaları kendi kaynaklarından tanımaktır. Bir fırkanın dinî, siyasi görüşlerini doğru ve sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarabilmek ve bilimsel bilgi üretebilmek için, fırkanın birinci el kaynaklarına, birinci el kaynaklar mevcut değilse ikinci el kaynaklarına ulaşmak hayati önem taşır.¹² İbâdiler, Hâricî olmayı kabul etmemekle beraber gerek

⁹ Şehristânî, *el-Milel*, I, s. 151; el-Bağdadî, *el-Fark*, Beyrut- 1973, s. 82; Nesefî, *et-Tabsır fi'd-Dîn*, Beyrut 1988, s. 52-54; İbn Kuteybe, *el-Meârif*, Kahire, 1970, s. 622.

¹⁰ Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye Beyne Fırakı'l-İslâmiyye*, s. 41.

¹¹ Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye Mezhebün İslâmiyyun Mu'tedil*, es- Sib, 2003, s. 18-19.

¹² en-Nâmî, Ömer Halife, *ed-Dirâsât ani'l-İbâdiyye*, Çev. Hasan Taha, Muskat 1996, 219. Eserin İngilizce baskısında müellifin ismi Amr, Arapça tercümesinde ise Ömer olarak verilmektedir. Ali Ekber Ziyâî, *Mu'cemu'l- Masadırı'l-İbâziye* adlı

mezhepler tarihinin temel kaynaklarında gerekse kelim kitaplarında Hâricilik içerisinde değerlendirilmekten kurtulamamışlardır.¹³ İbâdiyye, Hâricilik bağlamında dahi Hârici olmayan kaynakların verdiği bilgilerle tanınmıştır.¹⁴ Bir mezhep, kendi müellifleri tarafından kaleme alınan eserlerden tanınmaz ise o fırka hakkında yalan yanlış ya da eksik bilgilere inanmak mukadder olur. *İkincisi*, Kadim mezhepler tarihi kaynaklarının yazıldığı süreçteki sosyal şartların fırka yazıcılığına etkisi inkâr edilemez. Küreselleşmenin gerek dini gerekse siyasi açılardan toplumları asgari müştereklerde birleşmeye zorladığı modern zamanlarda; fırkalara firkalaşmanın yeni yeni boy verdiği dönemlerdeki mantalite ile bakılması günümüz sosyal şartlarının mazi ile özdeşleştirilmesi anlamında ciddi bir usul hatasıdır. Ayrıca mazinin siyasi, dini ve kültürel bağlamında tehlikeli görülerek düşman konsepti içerisinde ele alınan bir fırkayı değişen dini ve siyasi şartlara rağmen yine aynı bağlamda ele almak o fırkanın kendi bünyesinde meydana getirdiği değişimleri de görmeye engel teşkil eder. Zikri geçen sebeplerden dolayı diğer mezheplerde olduğu gibi İbâdiliği de kendi kaynaklarından tanımak bir zaruret olmuştur. Bu mesele mezhepler tarihinin genel metodolojik bir problemi olmakla beraber özelde İbâdilik bu yanıştan çok etkilenmiştir. Son dönemde yapılan kısıtlı sayıdaki araştırma¹⁵ sayesinde İbâdiyye'nin İtikâdî görüşlerini kendi kaynaklarından öğrenme imkânı bulmamıza rağmen, doğrudan İbâdiyye'nin fikhıyla ilgili ülkemizde yayımlanmış ne bir makale ne de bir kitap çalışması vardır.

Bu makaleye konu olan *Telkînü's-Sibyân* adlı kitap, İbâdiler tarafından çocuklar ve gençler için ilmihal tarzında hazırlanmış bir eser-

---

tabâkâtında müellifin adını Ömer olarak zikretmektedir. Zıyâi, Ali Ekber, *Mu'cemu'l- Masadır'l-İbâziyye*, s. 264.

¹³ Ateş, Orhan, *Günümüzüman İbâdiyyesi*, Basılmamış doktora tezi. Bursa 2007.

¹⁴ Yörükan, Yusuf Ziya, *Ebü'l-Feth Şehristâni ve Mezheplerin Tetkikinde Usul*, (Notlarla yayıma hazırlayan Murat Memiş), Ankara, 2002, s. 85.

¹⁵ Fığlalı, Ethem Ruhi,

- "Hâriciliğin Doğuşu ve Fırkalara Ayrılışı", *A.Ü.İ.F.D.*, XXII, Ankara 1978.

- "İbâdiyye", *DİA*, İslâm Ansiklopedisi, XXIX.

- "Hâriciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler" *A.Ü.İ.F.D.*, XX, Ankara 1975

- *İbâdiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983.

dir.¹⁶ Eserin “Birinci Bölümü” ile Hatime’de yer alan konular İbâdî itikadıyla ilgilidir, diğer bölümler ise ibadetlere ayrılmıştır. *Telkînü’s-Sibyân* adlı İbâdî ilmihal üzerinde çalışmamızı anlamlı kılan hususlar özetle şunlardır:

1- İbâdîler tarafından yazılmış bir eser olması yönüyle bize fırkanın görüşlerine dışarıdan değil içeriden bakma imkânı sağlamaktadır.

2- Kendi çocuklarına İbâdî ilmihalini öğretmek amacıyla hazırlanmış bu eser propaganda amacıyla yazılmadığından takiyye söz konusu değildir. Bu açıdan eseri önemsemekteyiz.¹⁷

3-Özellikle, ülkemizde İbâdîyye’yi bu yönüyle tanıtan her hangi bir çalışmanın olmaması.

İbâdîliği anlamamıza yardımcı olacak kitabı incelerken, önce muhtevası hakkında genel bilgi vermeyi daha sonra da İbâdîliği tanıtmak anlamında gerekli gördüğümüz yerlerde detaylara inmeyi ve diğer İbâdî kaynaklara atıf yapmayı yöntem olarak tercih ettik.

1) ESER HAKKINDA GENEL BİLGİ

Telkînü’s-Sibyân altı bölüm ile sonuna eklenen üç ekten oluşmaktadır. Çocuklar için hazırlanan bir eser olması sebebiyle akademik usuller kullanılmamıştır. Gerek İtikâdi gerekse amelî konularda yazarın izahını gerekli gördüğümüz kavramlar ve konular yeri geldikçe

¹⁶ es-Sâlimî, Nureddin Abdullah b. Hamîd, (1332/1914), *Telkînü’s-Sibyân*, Uman 1999. es-Sâlimî’nin bu eseri dışında başka eserleri de vardır:

- *İzâletu’l- Va’sai Şerh Seyyide* (thk. İsmail Kaşif), trz.
 - *Bi Hücceti’l- Envâr Şerhu Envâri’l-Ukul fi’t-Tevhîd*, Maskat, 2003.
 - *Şemsu’l-Usûl*, es-Sîb, 2003.
 - *Tuhfetu’l-A’yan bi Sireti Ehl-i Uman*, I, II, III, Uman, 2000.
 - *Vefâu’l-Dumane bi Edâi’l-Emâne*, yy., trz.

¹⁷ Uman’a yaptığımız araştırma amaçlı bir seyahat sonucunda, Farklı mezheplerle birlikte yaşayan İbâdîler’in diğer mezheplere çok saygılı ve hoşgörülü olduklarını gördük. *Telkînü’s-Sibyân* okul öncesi ve okul tatillerinde cami Kur’an kurslarının da İbâdîyye mezhebine göre çocuklara bilgi vermek için hazırlanmış bir ilmihaldir.

dipnotlarla izah edilmiştir.¹⁸ Her bölümün sonuna okuyucunun bölümle ilgili öğrenme seviyesini ölçmek amacıyla bir “temrin /alıştırma” konulmuştur.¹⁹ Genelde dinî kaynaklarda görmeye alışık olmadığımız ek temrinlerin kitabı daha fonksiyonel kılan çağdaş bir öğretim yöntemi olduğunu söyleyebiliriz.

Eserin birinci bölümü İtikâdi konulara; ikinci bölüm farzlara (el-Mefrûzât); üçüncü bölüm haklara (el-Hukûk); Dördüncü bölüm zekata; beşinci bölüm hacca; altıncı bölüm cihata ayrılmıştır. Altıncı bölümünden sonraki Hâtîme (Son Söz) de “Bedenî Ve Ruhî Anlamda Kişinin Terk Etmesi Gerekli Şeyler” başlığı altında İbâdiyye'nin küfür anlayışı özetlenmiştir. Kısaca İbâdiyye'nin şirk küfrü, nimet küfrü ve büyük günah anlayışı tarif edilmiştir.²⁰ Sonrasında kitaba üç ek yapılmıştır. Bunlardan birincisi, “şeyhimiz” ve “mezhepte” imamımız şeklinde tanıtılan aynı zamanda eserin müellifi olan Abdullah b. Hamîd es-Sâlimî tarafından kaleme alınan “İtikattan Murat Edilen Gaye” isimli bölümdür.²¹ Abdullah b. Hamîd es-Sâlimî'yi diğer İbâdi müelliflerden ayıran bir hususiyeti de İbâdi itikadını, uyaklı ve ölçülü olarak manzum tarzda anlatan eserler yazmasıdır. Sâlimî bu bölümde “Allah'a hamdettikten sonra İman, imanla ilgili hususlar ve İmamet” konularını işlemiştir. İkinci ek Hilâl b. Zâhir tarafından yazılan “en-Niyât” isimli bölümdür. Bu bölümde tövbeden başlamak üzere herhangi bir ibadete veya herhangi bir işe başlarken hangi duaların okunacağı yazılmıştır.²² Üçüncü ek ise Uman'ın Baş Müftüsü Sâid b. Halfân el-Halîli'ye ait Ramazan ve Kurban Bayramı hutbelerini ihtiva etmektedir.²³

¹⁸ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 21, 24.

¹⁹ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 9.

²⁰ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 101- 125.

²¹ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 115.

²² es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 123-155.

²³ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 155.

a) **BİRİNCİ BÖLÜM**

i) **Kişinin Cehaleti Dinde Mazur Görülmez:** Yani kişi dinî bakımdan mükellef olduktan sonra dinin her hangi bir konusunu bilmemesi onu sorumluluktan kurtarmaz. Akıllı ve ergin bir mükellef için dinin tüm hüccetleri ve teklifleri arz edilmiş kabul edilir.²⁴

ii) **İbâdiler’de Mükellef Olmanın Dört Rüknu Vardır:**

- a- Ergin olmak.
- b- Akıllı olmak.
- c- Kişiyi dini bakımdan yükümlü kılacak dine ait bir delilin olması.
- d- Yükümlülükleri yerine getirebilecek imkâna sahip olmak.²⁵

iii) **Mükellef Olan Bir Kimseye İlk Teklif Edilmesi Gereken Şey:**

Cümle (Kelime-i şahadet cümlesi) dir. Kelime-i şahadetten kasıt: “*Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resulullah*”dır. Bu cümle olmaksızın kişi şirkten kurtulamaz ve bu cümle olmaksızın bir kimse İslâm dinine giremez. Bu sebeple İslâm dinine girmek isteyen kimsenin lâfzen bu cümleyi telaffuz etmesi gerekir.²⁶ İbâdiler için kelime-i şahadetin lâfzen telaffuzu yeter şart değil dine giriş için ilk şarttır. Zira ameli imandan bir cüz saymaktadırlar. İbâdî bilgin Meûlî iman kavramının sözlük ve şer’î anlamını şöyle tarif eder: İmanın lügat anlamı “Sen bize inanıcı (tasdik edici) değilsin” ayetinde²⁷ geçtiği gibi “tasdik etmek” anlamındadır. İmanın şer’î anlamına gelince o sağlam bir tasdikle beraber amel ve sözden “ıkarar” ibarettir. Amelden kasıt bizatihi ibadetlerin kendisi olmayıp mut-

²⁴ es-Sâlimî, *Telkînü’s-Sibyân*, s. 5; es-Sâlimî, Nureddin Abdullah b. Hamîd, *Meşâriku’l-Envârî’l-Ukûl*, es-Sib 2000, s. 168-172.

²⁵ es-Sâlimî, *Telkînü’s-Sibyân*, s.5.

²⁶ İbâzîler “kelime-i şehadeti” cümle mefhumu ile ifade ederler. es-Sâlimî, *Telkînü’s-Sibyân*, s. 5.

²⁷ (12)Yusuf,17.

lak anlamda Allah'a boyun eğmektir.²⁸ Allah'ın otoritesini kabullenmeksizin lâfzen ya da şeklen yapılan bir ibadetin kıymeti yoktur.

İbâdî bilginlerden Ebû Eyyüb, "İman, kişinin ikrarında ve yapacağını söylediği şeylerde sadık olmasıdır,"²⁹ der. Din, iman ve İslâm kavramları ameli olarak İslâmî kaidelerin tatbikinden ve Allah'a itaatı ihtiva edecek şekilde bir mana için konulmuş farklı isimlerden ibarettir.³⁰ İbâdiler, iman kaideleri denildiği zaman ilim, amel, niyet ve vera olmak üzere dört şeyi anlarlar. İslâm ancak bu dört rükun ile sahit olur. Amel ile söz arasını ayırmak câiz değildir. Söz: Allah'tan başka ilah olmadığını, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olmak üzere Allah'ın onu hak bir din ile gönderip başka dinlere üstün kıldığını ve son nebi olarak onu tüm mahlûkattan faziletli kıldığını ikrar etmektir. Amel ise İslâm'ın tüm rükunlerini yerine getirmek, tüm haramlarından sakınmak ve şüpheli şeylere gelince orada durmaktır.³¹

iv) Çocukta Teklifin Düşmesi:

Çocuğun çocukluğu devam ettiği sürece ona itikattan ve amelden hiçbir şey vacip değildir. Babası tarafından yapılması emredilen şeyleri çocuk terk ederse dövülmesi câiz olur. Bu, İbâdiler'e göre babanın uygulaması gereken bir eğitim siyasettir. Uygulanması gerekli bu siyasetin terki olmaz. Buluğ alâmeti; meni gelmesi ve mutat yerlerde kılların büyümesidir. Sahih olan görüşe göre buluğ yaşı on beştir. Diğer bir görüşe göre on yedidir. Kızlar için erginlik alameti, hayz ve hamileliktir. Bu alametlerden birisini taşıyan çocuğa ergin hükümleri

²⁸ Meûli, Hamdi b. Süleyman, *130 Suâlâ fi'l-Akide*, s. 32-35.

²⁹ Hadramî, Ebû Eyyüb Vâil b. Eyyüb, *Sire Ebû Eyyüb (es- Siyer ve'l-Cevabât içeri-sinde)* II, s. 54.

³⁰ Tâimet, *el-İbâdiyye Akidetin ve Mezheben*, Beyrut, 1986, s. 109.

³¹ Ebû'l-Hafs Ömer b. Cemî', *et-Tevhid*, yy. trz. s. 50.

uygulanır. Öncelikle İbadetleri eda etmesi teklif edilir ve günahları terk etmesi istenir.³²

v) Buluş Çağına Ulaşan Birisine İlk Olarak Ne Anlatılmalıdır?

Buluş çağına gelen çocuğa ilk olarak her şeyi yoktan var eden Yüce Allah anlatılmalıdır. Her şeyin ona muhtaç olduğu, herkesten ve her şeyden zengin olduğu söylenmelidir.

vi) Allah Ne İle Nitelenir?

Allah'ı nakıs sıfatlarla tavsif etmek câiz olmaz. Allah'ı cehil, âmâlık, acz, sağırlık ve hulûl ile nitelenmek câiz değildir. Allah'ın gözle görülmesi imkânsızdır. Allah'ın zâtını göz ve kalp ile veya bu ikisi dışında bir şeyle görmek imkansızdır. Çünkü tüm bunlar Allah'ı küçültür. Allah onların tümünden uzak ve münezzehtir.³³

Allah'ın dünyada ve ahirette görülebilmesini mümkün görmeyen İbâdiler,³⁴ ru'yetullah konusunda Mu'tezile, Mürcie, Zeydiyye ve Cehmiyye gibi düşünürler. Allah'ın ahirette görülmesine İbâdiyye'nin karşı çıkmasının temel gerekçesi, Allah'ın yaratılmışlara benzetileceği endişesidir. El-Halîlî bu konuya değinerek İbâdî inancı kısaca özetler.³⁵ "Bizim inancımıza göre Allah ne dünyada ne de ahirette görülecektir. Bunun kitaptan delili de şudur: "Gözler onu idrak edemez ancak o gözleri görür. Allah latiftir habirdir."³⁶

vii) Allah İçin Câiz Olan Sıfatlar Nelerdir?

Allah kemal sıfatlarla nitelenir. Ona kadîm, âlim, kâdir, mürîd, basîr, semî', bâkî, gibi sıfatlar atfedilir. Fena ile nitelenmez. Zâtıyla âlimdir; zâtıyla kâdirdir; zâtıyla mürîddir, vs. Kemal sıfatlarla muttasıf olan Allah mevcudatta bulunan sıfatlarla sıfatlanmaya muhtaç

³² es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 5.

³³ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 8.

³⁴ Sadık, *Cuzuru'l-Fitne fî'l-Fırakı'l-İslâmiyye*, s. 221.

³⁵ el-Halîlî, Ahmet b. Ahmed, *el-Hakku'd-Dâmi'*, Umân 1989, s. 68.

³⁶ (6) En'âm, 103.

değildir.³⁷ İslam filozofları, kelamcılar, Eş'ariyye, Mu'tezile, Matüridiyye ve Hanbeliler gibi bütün Müslümanlar Allah'ın kemal sıfatlarla muttasıf olduğunda ittifak etmişler. İbâdiler'e göre Allah'ın sıfatlarını üç kısma ayırılır: Birincisi, görmek işitmek ve kudret gibi vacip sıfatlardır ikincisi, mevt, ağmalık ve sağırlık gibi müstahil sıfatlardır. Üçüncüsü, rızık vermek ve kitap indirmek gibi caiz sıfatlardır. Caiz sıfatların tahakkuk etmeyişi Allah'ın zatında bir noksanlık oluşurmaz. Mesela birisine rızık verir ötekine vermez. Bazı sıfatlarda Allah'ın yaratılanlara benzetilmesi fikri çok erken zamanda ortaya çıkmıştır. İbâdiler baştan beri Kur'an'da yer alan bazı ayetlere istinaden³⁸ mutlak tenzih fikrini benimsemişlerdir.³⁹

viii) Allah İçin Câiz Olan Şeyler:

İbâdî anlayışa göre bu başlık altında yer alan işleri yapmak Allah'ın kemalî açısından bir zorunluluk ifade etmediği gibi yapmaması da onun kemaline bir noksanlığı gerektirmez.

- a- Peygamber göndermek.
- b- Kitap inzal etmek.
- c- Mahlûkatı yaratmak.
- d- Rızık vermek.
- e- Yeniden diriltmek.
- f- Yeniden yaratmak.
- g- Sevapları ödüllendirmek.
- h- Günahları cezalandırmak.⁴⁰

³⁷ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân* s. 9.

³⁸ eş-Şûrâ, 11.

³⁹ el-Vehîbî, Müslim b. Sâlim b. Alî, *el-Fikrû'l-Akadî inde'l-İbâdiyye*, es- Sib, 2006, s. 232, 233.

⁴⁰ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 9.

ix) Peygamberler İçin Caiz Olmayan Sıfatlar:

- a- Yalan söylemek.
- b- Hıyanet etmek.
- c- Az da olsa mübalağa yapmak.
- d- Aptal ve tembel olmak.
- e- Kendisini ifade emekten aciz olmak.⁴¹

x) Peygamberler İçin Caiz Olan Sıfatlar:

- a- Yemek içmek.
- b- Cima'.
- c- İnsanlar arasına karışmak.
- d- Sokaklarda yürümek.
- e- Evlenmek.
- f- Arkadaş edinmek.
- g- Zürriyet edinmek.⁴²

İbâdiler Hz. Peygamber'in bir resul olmakla beraber onun beşeri yanını görmezden gelmezler. Allah'ın helal kıldığı alan içinde olmak şartı ile sosyal hayat içerisinde beşer olmanın bir gereği olarak diğer insanların yaptığı her şeyi peygamberler de yapabilirler. Peygamberlere muhabbette ifrat etmek bazen aşırı Şiilerde görüldüğü gibi peygamberlerin ilahlaştırılmalarına⁴³ bazen de avam halk arasında hu-

⁴¹ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 11.

⁴² es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 11.

⁴³ Buse, Heribert, "Dört Halife ve Fetih Dalgası" (Çev. Cem Zorlu) *Der Islam in der Gegenwart*, Bonn: BpB (C.H.Beck), 5. Auflage, 2005, adlı derleme eserde yazara ait "Grundzüge der Islamischen Theologie und der Geschichte des islamischen Raumes" (s. 21-54) isimli makalenin s. 28-33 arasının tercümesidir. Bu makale, (İstem, sayı: 6, Konya, 2005)'de yayınlanmıştır.

rafe bilgilerin üretilmesine sebep olmaktadır. Peygamberlerin yüce olmak için böylesi yalanlara ihtiyaçları yoktur.

xi) Melekler hakkında şunlar bilinmeli:

- a- Onlar cinlerin ve şeytanların cinsinden değildirler.
- b- Allah'ın kendilerine emretmiş olduğu buyruklara isyan edemezler.
- c- Yemezler içmezler.
- d- Cinsiyetleri yoktur.
- e- İbadet etmek için yaratılmışlardır.⁴⁴

b) İKİNCİ BÖLÜM

i) **Rükünleriyle İnsan Üzerine Vacip Olan Ameller:** İbadetler mâlî ve bedenî olmak üzere ikiye ayrılır. Zekât, alacaklıya borç ödemek ve komşu hakkı malî ibadetler arasında yer alır. Bedenî ibadetler de bedenî ibadetler ve hem bedenî – hem de malî ibadetler olmak üzere doğrudan iki kısma ayrılır: Namaz, oruç ve sılay-ı rahîm doğrudan bedenî ibadetlerdir. Hac ve cihat gibi ibadetler ise hem bedenî hem de mâlî ibadetlerdir. İtikat ilminden sonra kişiye gerekli olan ilk şey beş vakit namazdır.⁴⁵

ii) **Farzlar, Bazı sünnetler ve Nafiler:** İbâdiler'e göre beş vakit namazın tarifi ve namazla ilgili diğer meseleler:

(1) Farz Namazların rekât sayısı⁴⁶

(a) Sabah Namazı (Mukim için) :

Rekât Sayısı: 2

Tarifi: Cemaatle kılındığında iki rekâtında açıktan Fatiha ve bir sure okunur. Münferit kılmalarda gizliden okunur.

⁴⁴ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 11-12.

⁴⁵ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 16.

⁴⁶ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 17.

(b) Öğle Namazı**Rekât Sayısı: 4**

Tarifi: Cemaatle kılındığında ilk iki rekâtında gizliden Fatiha ve bir sure okunur. Münferit kılmalarda yine gizliden okunur. Son iki rekâtta gizliden Fatiha okunur. Cemaat her durumda Fatiha'yı içinden okur.

(c) İkinci Namazı**Rekât Sayısı: 4**

Tarifi: Asr vaktinde dört rekât olarak kılınır, Cemaatle kılındığında ilk iki rekâtında gizliden Fatiha ve bir sure okunur. Her rekâtında Fatiha suresi gizlice (hafî) okunur.

(d) Akşam Namazı**Rekât Sayısı: 3**

Tarifi: Cemaatle kılındığında ilk iki rekâtta açıktan Fatiha ve bir sure okunur. Üçüncü rekâtta gizlice sadece Fatiha okunur, Fatiha'dan sonra bir sure okunmaz. Farzdan sonra iki rekât müekket sünnet ardından iki rekât nafîle kılınabilir. Her rekâtta gizliden Fatiha ile birlikte bir sure okunur.

(e) Yatsı Namazı**Rekât Sayısı: 4**

Tarifi: Cemaatle kılındığında ilk iki rekâtında açıktan Fatiha ve bir sure okunur. Münferit kılmalarda gizliden okunur. Son iki rekâtta gizliden Fatiha okunur. Cemaat her durumda içinden Fatiha'yı okur. Yatsıdan sonra iki rekât nafîle kılınabilir. Her rekâtta gizliden Fatiha ile birlikte bir sure okunur.

Seferi için

Namaz Adı	Rekât sayısı
Sabah Namazı	2
Öğle Namazı	2
İkindi Namazı	2
Akşam Namazı	3
Yatsı Namazı	2

(2) Namazın Erkânı:

Namazın erkânından her hangi bir şey kasten ya da sehven terk edildiği zaman namaz sahih olmaz

(a) Vaktin girmesi: “Namaz müminlere vakitli olarak farz kılınmıştır.”⁴⁷

(b) Kibleye yönelmek⁴⁸

(c) Bedenin, mekânın ve organların pislikten arınması⁴⁹

(d) Niyet⁵⁰

(e) Huşu⁵¹

(f) İftitah Tekbiri

(g) Fatiha'nın okunması

(h) Rûku', Kıyam ve secde

(i) Son Tahiyât

(j) Selam

⁴⁷ (4) Nisa, 103.

⁴⁸ (2) Bakara, 149.

⁴⁹ (74) Müddesir, 4 -5.

⁵⁰ (39) Zümer, 11

⁵¹ (23) Mü'minun, 1-2.

(3) Namazın Sünnetleri: Sünnetlerden birisinin sehven terki sehiv secdesini gerektirir.

- (a) Teveccüh duası okumak.
- (b) İstiâze.
- (c) Fatiha'dan sonra kıraat.
- (d) Kıyam, rükû ve secde tekbiri.
- (e) Birinci teşehhüt ve onun için oturmak.
- (f) Selâmdan sonra duaya intisap etmek.

(4) Namazı Bozan Şeyler

- (a) İslâm'dan irtidat etmek.
- (b) Uyku veya cinnet yoluyla aklın zail olması.
- (c) Namaz esnasında konuşmak, gülmek, yemek, içmek namazı bozar.
- (d) Kasten gökyüzüne bakmak. (Başını yukarı kaldırmak)
- (e) Namazın rükünlerinden birisini kasten ya da sehven terk etmek.
- (f) Abdesti bozan şeyler namazı da bozar.

(5) Namaza Hazırlık

Namaz vakti girdikten sonra kişi namaz için hazırlanır. Evinde tüm pisliklerden iyi bir şekilde temizlenir, mescide yönelir, cemâatla birlikte namazı eda etmek için sakin ve vakarlı bir şekilde mescide girer.⁵² Mescide sağ ayakla girilir ve Hz. Muhammed (as)'a salâvat getirilir ve şöyle dua edilir: Rabbim günahlarımı bağışla. Bana rahmet kapılarını aç.

---

⁵² (24) Nur, 26.

(6) Sıfatu's-Salât

İbâdiler mescide girdikten sonra yüz Kâbe'ye gelecek şekilde ayakta kıbleye yönelirler. Namazın farzını ve sünnetlerini eda etmek için kalpten niyet edilir. Namaz Allah rızası için kılınır, başka bir şeye alet edilmez. Kılınacak namaz farz ise farz olduğu, sünnet ise sünnet olduğu veya nâfile olduğu belirtilmeli. İstenilirse bu sözle te'kit edilebilir. Misal. (Ey Allah'ım! Allah için falanca namazın farzını kılmaya niyet ettim, gibi)

(7) Kâmet⁵³

Allahu Ekber, Allahu Ekber

Eşhedü en lâ ilahe illallah. Eşhedü en lâ ilahe illallah

Eşhedü enne Muhammede'r- Rasûlullah, Eşhedü enne Muhammede'r- Rasûlullah

Hayya'ala's-salâh. Hayya'a's-salâh

Hayya'ale'l -felâh. Hayya'ale'l- felâh

Kad kameti's-salâh. Kad kameti's-salâh

Allâhu Ekber. Allâhu Ekber

Lâ ilâhe illâllah.⁵⁴

(8) et-Tevcihiyye (Teveccüh Duası)

İbâdiler namazı ikame ettikten sonra “ Subhaneke Allâhümme ve bi hamdike ve tebâreke's-mûke ve teâlâ ceddüke ve lâ ilahe gayrük.”

⁵³ Namazı tek başına kılan kimsenin de kamet getirmesi gerekir. Cemâat ile kılıyorsa okuması gerekmez. Ezan ve kameti ikişer defa okurlar. Ebû Ubeyde Cabir b. Zeyd'den o da Ebû Saîd el-Hudri'den o da Hz. Peygamberden rivayet etmiştir: “Nidayı (ezanı) duyduğunuz zaman müezzinin söylediklerini aynen tekrar ediniz. Ezan iki ikidir, kamet iki ikidir.” el-Vehîbî, Hâlid b. Mübârek, *Sıfâtü's-Salât*, Behlan/ Uman, 2006, s. 27.

⁵⁴ es-Sâlimî, *Telkinü's-Sibyân*, s. 21.

duasını okurlar. Sonra şu eklenir: “İnnî veccehtë vechiye li’l-lezi fatarassemâvâti ve’l-ardı hanifâ ve mâ ene mine’l-müşrikîn.”⁵⁵

(9) Namazın kılınışı

(a) *Birinci Rekât*

(i) Kıyamda yapılacaklar:

Kişi kendisi işitecek şekilde “Allahu ekber” diyerek tekbir alır. (Eller kaldırılmaz ve bağlanmadan yanlara salınır.)

Sonra hafif bir sekine hali oluşturulur.

Sonra kalben huzur içinde gizlice “Eüzü besmele” okur.

Tekrara hafifçe sükût eder.

Sonra “Besmele” ve ardından “Fatiha” suresini sonuna kadar okur.

Tekrar hafifçe sükût eder.

Eğer kılınan namaz sabah, akşam ve yatsı gibi cehri okunan bir namaz ise ilk iki rekâtta “Fatiha” suresiyle beraber bir sure okunur.

(ii) Rukû’

Kıyamda kıraat tamamlandıktan sonra “Allahu ekber” denilerek rükuya gidilir. Eller dizkapaklarına konur. Sırt düz olur. Baş eğik ve dik olmadan ayakların ucuna bakılır. Bu pozisyonda üç defa “Subhane Rabbiye’l azîm” denir. Daha sonra baş kaldırılarak, doğrulunur. Doğrulma esnasında “Semi’allahu limen hamideh.” tam doğrulunca da “Rabbena leke’l-Hamd” denir.

(iii) Secde

“Allahu ekber” denilerek secdeye gidilir. Baş yere konur. Üç defa “Subhane Rabbiye’l- a’lâ” denilir. Sonra “Allahü ekber” denilerek oturma gelinir. Tüm mafsallar kendi yerine gelinceye kadar oturulur.

⁵⁵ es-Sâlimî, *Telkînü’s-Sibyân*, s. 20.

Ardından ikinci secdeye gidilir. Yine üç defa “Sübhane Rabbiye’l-a’lâ” denilir.

(b) *İkinci Rekât*

İkinci rekâta kalkarken önce yüz, sonra eller ardından dizler yerden kaldırılır. Ayağa kalkılınca önce Fatiha suresi okunur. Sonra hafifçe sükût edilir. Sonra birinci rekâta olduğu gibi rükû ve secdeler yapılır.

(i) *Tahiyyât*

Tahiyyâta oturulur. Parmak araları hafif açık bir şekilde dizler üzerine konur. Tahiyyât okunur.

(c) *Üçüncü Rekât*

“Tahiyyât”tan sonra “Allahu ekber” diyerek üçüncü rekât için kıyama kalkılır. Tekbîr’i tam doğrulmadan söyler. Kıyamda yalnızca Fatiha suresi okunur, “Allahu ekber” denilerek Rukû’ya gidilir. Rükûda üç defa “Sübhane Rabbiye’l azîm” dedikten sonra “Semi’allahu limen hamideh” denilerek doğrulunur. Ayakta “Rabbena leke’l-hamd” denir. Ve “Allahu ekber” denilerek birinci ve ikinci secdeye gidilir. Secdelerde üçer defa “Sübhane Rabbiye’l- a’lâ” denir.⁵⁶

(d) *Dördüncü Rekât*

Dördüncü rekât tıpkı üçüncü rekât gibi kılınır.

(e) *Son Teşehhüd*

İlk teşehhütte olduğu gibi Tahiyyât okunur. İstenilirse selam verilir, namaz tamam olur, istenilirse Tahiyyâttan sonra “Erselehullahu bi’l-hüdâ ve dinî’l-hakkı liyuzhirahu aleddîni küllehu ve lev kerihel-müşrikûn. Rabbena atina fiddünya haseneten ve fi’l-ahireti haseneten ve kına azabennar” okunur. Akabinde namaz kılan selam

⁵⁶ es-Sâlimî, *Telkinü’s-Sibyân*, s. 23.

için önce sağ tarafa “Esselamu aleykum” der sonra sol tarafa “Ve rahmetullah” der ve namaz tamamlanır.⁵⁷

SONUÇ

Toplumsal bir olgu olarak fırkaları bir bölümünü oluşturdukları toplumdan bağımsız olarak incelemek ya da irdelemek bizi doğru sonuçlara götürmez. Fırkalara ait fikirler salt bir metin olmaktan ziyade içinde doğduğu, filizlendiği ve boy verdiği toplumun zihniyetidir. Bu bağlamda gerek *Telkînü's-Sibyân* adlı çocuk ilmihalinde gerekse diğer kaynaklarında İbâdîler'in ötekileştirici bir perspektiften uzak durmalarını anlamlı bulduğumuzu söylemeliyiz. Sonuçta bu yaklaşım fırkalaşma ile ilgili İbâdîyye'nin toplumsal algısının bir yansıması olarak karşımızda durmaktadır. Havâric'in bir uzantısı olarak bedevî bir sosyal çevrenin ürünü anlamında ele alına gelen İbâdîyye'yi⁵⁸ bu günün kendi şartları içinde; sosyal yapıda meydana gelen kırılmaların İbâdî toplumun fırkalaşma algısı üzerindeki etkisini yeniden okumaya ihtiyaç vardır. Fırkalar birer beşeri kurumlar olmaları sebebiyle fırka ile onu oluşturan toplum arasındaki opak (saydam) ilişki karartılmamalıdır.⁵⁹ Topluma bakıldığında zihniyet; zihniyete bakıldığında onu üreten toplum ortak bir çerçeve olarak görülebilmelidir. “Fikirler, sosyal hayat ve olaylardan mücerret olarak, mezheplerin teşekküllerinde yegâne unsur değildir; böyle olmasaydı, nazarî ihtilaflar sadece fikir planında kalır, toplumların bünyelerine aksetmez ve dolayısıyla belli bir süre sonra, fikir sahiplerinin yok olmaları ile yok olurdu.”⁶⁰

Konuların ele alınış biçimi açısından bakıldığında mezhepler arasındaki ihtilafli konuların öne çıkarılmadığı, çok sade biçimde ve her

⁵⁷ es-Sâlimî, *Telkînü's-Sibyân*, s. 22-24.

⁵⁸ Kutlu, Sönmez, “İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri Olgusu” *İslâmiyat*, IV, (2001), Sayı 4, s. 15- 36.

⁵⁹ Ateş, Orhan, “el- Milel ve'n- Nihal'in Mukaddimesi Çerçevesinde Şehristânî'nin Fırka Yazıcılığının Bazı Sorunları”, e- Makâlât, c. I, sayı, II, s. 106-107.

⁶⁰ Yörükân, Yusuf Ziya, “Ebû'l-Fetih Şehrestânî”, *Dürül-Funûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, II. sayı, 5- 6, Ankara 1926, s. 264.

Müslüman'ın kabul edebileceği bir çerçevenin çizildiği görülmektedir. Bu yaklaşım ister pedagojik bir temele dayansın isterse ideolojik; her halükarda çocukların dinî eğitimlerinde mezhepler arasındaki farklılıkların ön plana çıkarılmamasını anlamlı bulmaktayız. Zira mezheplerle ilgili okumalar ister doğal bir yansıtma olsun isterse ideolojik (Kur'an'da emredilen Müslümanların kardeşliğinin temel alan) bir perspektif olsun⁶¹ sonuçta fırkaları ve fırkalaşma olgusunu içinde yaşadığımız çağın şartlarına göre biçimlemek⁶² için başka bir ifade ile tarihin faili olabilmek için mazinin tasfiyeci ve ayrıştırıcı empozesinden/dayatmasından sıyrılmamız icap etmektedir.⁶³ Çünkü maziden menkul anlayışın üzerine oturduğu sosyo-politik yapı değişmiştir, hayal olmuştur. Hayali hakikat görmenin ve fırka olgusuna "diyakronik"* bir tavır sergilemenin kimseye bir faydası yoktur. Modern zamanlarda Müslüman toplumların sosyo-politik örgütlenme biçimleri ve aralarındaki ilişki düzeyleri "senkronik"** yaklaşımları öncelenmektedir.

İbâdiyye'nin fikirlerini kendi kaynaklarından tanıma amacı güden bu makalenin gayesi İbâdî fikirler ile Ehl-i Sünnete ait görüşlerin mukayesesini yapmak olmamakla birlikte; metnin bize tanıdığı imkânlar ölçüsünde bir(leştirici) bir sonuç çıkarmaya çalıştık. Bu bağlamda inançla ilgili ilk bölümü değerlendirdiğimizde İbâdîler'in dinin temel esaslarında ehl-i sünnet anlayışına çok yakın bir çizgi takip ettikleri görülmektedir. İtikadi konularda özellikle sıfatlar mevzuunda; sıfatların zattan ayrı düşünülmesi halinde teaddüd-ü kudemanın oluşacağı görüşünü savunan Mutezile'ye yakın durdukları ancak bu görüşlerinde Allah'ı eksikliklerden tenzih etmek ve tevhit hakikatini pekiştirmek amacı gütmeleri sebebiyle, niyetleri açısından ehl-i sünnet ile beraber oldukları söylenebilir. Mükelleflikle ilgili konularda,

⁶¹ (4) Nisa, 25; (3) Ali İmrân, 103; (5) Maide, 32.

⁶² Ergün, Doğan, *Sosyoloji ve Tarih*, İstanbul 1982, s. 55-56.

⁶³Krş, Albayrak, İsmail, "İçimizdeki Öteki: Tefsirde Haricî (İbâdî) Algılamasına Dair Genel bir Değerlendirme, *Usul IV*(2005/2), 7-38

* Bir olguyu meydana getiren bileşenlerin önceki atraksiyonlarına göre tavır belirleme.

** Bir olguyu meydana getiren bileşenlerin mevcut pozisyonlarına ve geleceğe yönelik tavır belirleme.

melekler ve peygamberlikle ilgili hususlarda ehl-i sünnet anlayışını zorlayan hiç bir husus gözlemlenmemektedir.

Girişte ifade ettiğimiz üzere İbâdiyye'nin fikhî ile ilgili ülkemizde herhangi bir çalışma mevcut değildir. Dolaysı ile İbâdiyye'nin ibadet hayatı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Bu eksikliği gidermek ve daha kâmil çalışmalara kapı aralamak amacıyla çocuk ilmiyâli düzeyinde ele alınan namaz ahkâmı hakkında bilgi vermeyi ve sonuçta bir değerlendirme yapmayı uygun gördük. Bu bağlamda, namaz konusunda; beş vakit namazın farziyeti, namazların rekât sayıları, seferiler için rekât sayıları ve rûkûnleri gibi konularda temel bir farklılık yoktur. Namazın edasında görülen farklılıklar farzlardan ziyade sünnet ve nafilelerle ilgilidir. Bunlarda ciddi bir ayrılık unsuru sayılmamalıdır. Zira bu tarz farklılıklar ehl-i sünnet içerisinde sayılan mezhepler arasında da fazlasıyla mevcuttur. İbâdilikle ilgili yaptığı araştırmalarla ülkemizde en çok tanınan Libyalı İbâdî araştırmacı Muhammer İbâdiyye'nin bazı görüşleri sebebiyle Havâric'e benzetilmesinden müşteki olarak; fırkalar benzer ya da farklı görüşlere sahip olabilir. Ancak bu benzerlikler nasıl bir fırkayı ötekine dönüştürmüyorsa İbâdiyye'nin de birkaç konuda Hâricî fırkalarla benzer görüşlere sahip olması onu Havâric'e dâhil etmez anlamında görüşler ileri sürer.⁶⁴

Kadim fırka kitapları belki de kendi dönemlerinin özel şartları gereği fırka tasnifinde çoğu zaman basit sebepleri abartarak dışlayıcı bir yöntem uygulamışlardır. Ancak küreselleşen dünyamız ayrılıkları değil beraberlik noktalarını öne almamızı gerekli kılmaktadır. Gerek Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in kardeşliğe vurgu yapan ayetleri gerekse çağımızın küresel siyasî dayatmalarının önümüze koyduğu zorunluluklar sebebiyle fırkalar arasına önceden çizilen sınırları yeniden değerlendirmek zorundayız. İbâdiyye fırkasını bu gereklilikler bağlamında kendi kaynaklarından yeniden değerlendirdiğimizde aramızda büyük ayrılıkların olmadığı görülecektir.

⁶⁴ Zavi, Ahmed, *Tarih Fethi'l- Arabi fi Libya*, Mısır, 1963, 120 – 121.

BİBLİYOGRAFYA

- Ateş, Orhan, *Günümüz Uman İbâdiyyesi*, Basılmamış doktora tezi. Bursa 2007.
- Albayrak, İsmail, “İçimizdeki Öteki: Tefsirde Haricî (İbâdî) Algılamasına Dair Genel bir Değerlendirme, *Usul IV*(2005/2), 7-38
- Bağdâdî, Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark Beyne'l-Firak*, Beyrut, 1973, 1990.
- Buse, Heribert, “Dört Halife ve Fetih Dalgası” (Çev. Cem Zorlu) *Der Islam in der Gegenwart*, Bonn: BpB (C.H.Beck), 5.Auflage, 2005, adlı derleme eserde yazara ait “Grundzüge der islamischen Theologie und der Geschichte des islamischen Raumes” (s. 21-54) isimli makalenin s.28-33 arasının tercümesidir. Bu makale, (İstem, sayı:6, Konya, 2005)'de yayınlanmıştır.
- el-Cerbî, Saîd et-Teârîti, “Fî Ma'rifeti'l-Havâric” ,s. 94-96 (Bu makale , Ebû Amr Osman b. Halife es-Sûfi' ye ait *Risâle fi'r-Reddi alâ Firakul-Nükkâr*, es-Sîb 2006 adlı eserin dördüncü eki olarak yayımlanmıştır.)
- Ebû'l-Hafs Ömer b. Cemî', *Akîdetü't-Tevhîd*, yy. trz.
- Ergün, Doğan, *Sosyoloji ve Tarih*, İstanbul 1982.
- Fığlalı, Ethem Ruhi,
- “Hâricîliğin Doğuşu ve Firkalara Ayrılışı”, *A.Ü.İ.F.D.*, XXII, Ankara 1978.
  - “Hâricîliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler” *A.Ü.İ.F.D.*, XX, Ankara 1975.
  - “İbâdiyye”, *DİA*, İslâm Ansiklopedisi, XXIX, 256.
  - *İbâdiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983.
- Hadramî, Ebu Eyyüb Vâil b. Eyyub, *Siretü Ebû Eyyub (es- Siyer ve'l-Cevabât içerisinde)*, trz.
- el-Halîlî, Ahmet b. Ahmed, *el-Hakku'd-Dâmi'*, Umân 1989.

- İbn Abdi Rabbihi, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed, (328/939), *el-İkdu'l-Ferîd* (Nşr., A. Emin A. Zeyn İ. el-Ebyârî), I-IV, Kahire, 1948- 1956
- İbn Hazm, *el-Fasl fi'l- Mîlel ve'l-Ahvâi ve'n-Nihal*, Beyrut 1986, IV.
- İbn Hazm, *Ensâbu'l- Arab*, Kahire, 1972.
- İbn Kuteybe, *el-Meârif*, Kahire, 1970.
- İsferayinî, Ebû'l-Muzaffer (471/1078), *et-Tabsîr fi'd-Dîn*, (thk, M.Zahir el-Kevserî), Kahire, 1940- 1955.
- Kutluay, Yaşar, "İbâdiler'e Ait Bazı Metinler", *AÜİFD*, XV, Ankara, 1967.
- Kutlu, Sönmez, "İslâm Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri", *İslâmiyât Dergisi*, IV, Sayı: 4 (2001), 15-36.
- Maûlî, Hamid b. Süleyman, *130 Suâl fi'l Akîde*, Mektebetü'l-Kevkebi's-Sagîr, Uman, trz.
- Muammer, Ali Yahya, *el-İbâdiyye Beyne Fırakı'l-İslâmiyye*, es- Sîb, 2003
- el-İbâdiyye fi'l- Cezâir*, trz.
- *el-İbâdiyye Mezhebün İslâmiyyun Mu'tedil*, Sîb, 2003.
- el-İbâdiyye fi Mevkibi't-Tarih*, Mektebetü'l-İstikame, 1989.
- Nâmî, Amr Khalifa, *Studies in İbadhism, (Al-İbadhiyah)*, Cambridge, 1971, 19. (Basılmamış doktora tezi olan bu çalışma muhtemelen internet üzerinden indirilerek kitap haline getirilmiş. Baskı yeri ve tarihi belli olmayan kitap içerisinde Amir b. Ali eş-Şemmâhî (792/1392) tarafından yazılan *Diyânât* isimli kitabın İngilizce tercümesi de bulunmaktadır.)
- Nâmî, Ömer Halife, *ed-Dirâsât ani'l-İbâdiyye*, (Çev. Hasan Taha), Muskat 1996.
- Nesefî, Ebû'l-Muîn Meymûn b.Muhammed, *Tabsiratü'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, Beyrut, 1988.
- Razî, *ez-Zinetü fi Kelimâti'l-İslâmiyye*, (thk., Abdullah es-Semerrâî), 1972.
- Sadık, Hasan, *Cuzûru'l Fitne fi'l-Fırakı'l-İslâmiyye*, Kahire, 2002.

- Sâlimî, Nureddîn Abdullah b. Hamîd, (1332/1914), *Telkînü's-Sibyân*, Uman 1999. es-Sâlimî'nin bu eseri dışında başka eserleri de vardır:
- Şehristanî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim (548/1153), *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, 1975.
- Şemmâhî, Ahmed b. Said b. Abdulvahit, *es-Sîyer*, I, Maskat 1957.
- Tâimet, *el-İbâdiyye Akideten ve Mezheben*, Beyrut, 1986.
- Vehîbî, Hâlid b. Mübârek, *Sifâtü's-Salât*, Behlan/ Uman, 2006.
- Vehîbî, Müslim b. Sâlim b. Alî, *el-Fikrû'l- Akadî inde'l-İbâdiyye*, es-Sîb, 2006.
- Watt, Montgomery, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (Çev. Ethem Ruhi Fığlalı), Ankara, 1981.
- Yörükan, Yusuf Ziya, *Ebû'l-Feth Şehristânî ve Mezheplerin Tetkikinde Usûl*, (Notlarla yayıma hazırlayan Murat Memiş), Ankara, 2002.
- Zavî, Ahmed, *Tarih Fethi'l- Arabî fi Libya*, Mısır, 1963.
- Zırıklı, Hayrettin, *el-A'lam*, IV, Beyrut, 1976.
- Ziyâî, Ali Ekber, *Mu'cemu'l- Masadırı'l-İbâdiyye*, Tahran, trz.